

N:o 50.

Ank. till Riksd. kansli den 26 april 1909 kl. 5 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckta motioner om dels rätt till expropriation af vattenfall, dels ock stadgande om koncession för förvärf och utnyttjande af vattenfall, m. m.

Lagutskottet har till behandling i ett sammanhang förehaft fyra särskilda inom Andra Kammaren väckta, till lagutskottet hänvisade motioner, n:ris 130, 2, 16 och 112, i hvad densamma angår vattenfall.

Uti motionen n:o 130 hafva herrar *Karl Staaff, Th. af Callerholm, Carl Carlson Bonde, K. G. Karlsson, Joh. Ström, S. H. Kvarnzelius, L. Gust. Broomé, Ad. Wiklund, Ernst Beckman, D. Persson i Tällberg, Johan Ericsson, Fridtjuv Berg, Jakob Pettersson, Axel Schotte, J. Bromée, G. Jansson, Karl Starbäck* och *E. A. Nilson* hemställt:

att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, i hvad mån och under hvilka villkor staten och eventuellt äfven kommuner må erhålla rätt till expropriation af vattenfall.

Uti motionen n:o 2 har herr *E. Åkerlund* hemställt:

att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utarbета och fortast möjligt förelägga Riksdagen förslag

Bih. till Riksd. Prot. 1909. 7 Saml. 49 Häft. (N:o 50.)

till lagstiftning, hvarigenom ägare eller innehafvare af kraftstationer för leverans af elektrisk energi eller annan kraft mot afgift, för hvilka tillstånd meddelas att öfverbygga kungsådra, eller för hvilkas anläggningar af dylikt slag kraftledningar behöfva sträckas öfver annans mark, åläggas att icke debitera eller uppbära afgifter för kraftleveranser annorlunda än i enlighet med för sådana afgifter af Konungen för vissa år åt gången fastställda taxor samt att ställa sig till efterrättelse de bestämmelser, som må blifva utfärdade för kraftstationernas skötande på ett för allmänheten betryggande sätt.

Uti motionen n:o 16 har herr friherre *Erik Palmstierna*, med instämmande, i hvad angår motionens syfte, af herrar *Frithiof Söderbergh*, *Gust. Sandström*, *Värner Rydén*, *Axel Schotte*, *Carl Lindhagen* och *A. Åkerman*, hemställt:

att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta utreda, i hvad mån koncessionssystemet bör tillämpas vid utbyggande af vattenfall samt anläggande af kraftstationer och kraftnät för distribution af elektrisk energi.

Uti motionen n:o 112 i dess nu förevarande del hafva herrar *Carl Lindhagen*, *Nils Persson*, *Ernst Blomberg*, *Bernh. Eriksson*, *A. Thylander*, *Gustaf Strömberg*, *Herm. Lindqvist*, *Sven Linders*, *Värner Rydén*, *Hjalmar Branting*, *F. W. Thorsson*, *O. H. Waldén*, *Knut Tengdahl*, *V. A:son Berg*, *L. J. Carlsson*, *J. Hasselquist*, *Victor Larsson*, *G. A. Rundgren*, *Ernst Söderberg*, *Johan Forssell*, *C. G. Lindley*, *J. Th. Johansson*, *J. A. Wallin*, *Joh. Åberg*, *E. C. Kropp*, *Emil Kristensson*, *Aug. Nilsson*, *C. E. Svensson*, *E. A. Leksell*, *Sven Persson*, *K. A. Borg*, *A. C. Lindblad*, *E. Palmstierna*, *N. Edv. Lindberg*, *Hj. Rissén* och *A. J. Christiernson* hemställt:

att Riksdagen ville:

A) hos Kungl. Maj:t anhålla om öfvervägande, i hvad mån och under hvilka villkor genom lag bör stadgas *koncession* för förvärf och utnyttjande af vattenfall, samt framläggande snarast möjligt af det lagförslag, hvartill detta öfvervägande kan föranleda;

B) i afvaktan på nämnda lagstiftning för sin del antaga provisoriskt 1:o) en lag om att Konungens tillstånd i vissa fall erfordras i angifna afseende;

2:o) särskildt ett tillägg till förordningen om jordägares rätt öfver

vattnet å hans grund i syfte ått koncession för öfverbyggande af kungsådra beviljas endast för viss tid i sänder.

Till stöd för förstnämnda af herr *Staaß m. fl.* i motionen n:o 130 gjorda hemställan har anförts följande:

*Herr
Staaß's m. fl.
motion.*

»Vid 1908 års riksdag väcktes en motion, däri yrkades, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t efter nödig utredning framlägga förslag för Riksdagen till sådan ändring i gällande expropriationslagstiftning, att staten och, därest utredningen därtill gifver anledning, jämväl kommuner må under de villkor, som kunna anses erforderliga, erhålla rätt till expropriation af vattenfall. Motionens motivering var af följande lydelse:

'Riksdagen anhöll sistlidna år i skrifvelse till Kungl. Maj:t om framläggande af förslag till ändamålsenliga lagbestämmelser i fråga om grunderna och sättet för bestämmande af lösen vid jords eller lägenhets afstående för allmänt behof.

Emellertid vill det synas, som om expropriationslagstiftningen jämväl i annat afseende än det, som i denna skrifvelse berördes, tarfvade någon ändring.

Sålunda synes själfva rätten att exproprieras såvidt angår staten och måhända äfven kommunerna i visst hänseende böra utvidgas. Expropriationsrättens omfång är i 1 § af kungl. förordningen angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof sålunda bestämd: Där Konungen pröfvar nödigt, att jord eller lägenhet, som enskild man, menighet eller inrättning tillhör, begagnas skall, antingen till rikets försvar, till allmän väg, bro, hamn eller lastningsplats, till torg eller gata i stad, till uttappning eller sänkning af sjö, till strömrrensning, farled eller annan vattenledning, till allmän byggnad eller till dylikt allmänt behof, vare ägare pliktig att afstå hvad för ändamålet fordras; njute dock den, som häri genom skada lider, ersättning därför.

Denna bestämmelse är efter vår mening för snävt tilltagen. Sedan genom senare tidens uppfinningar å elektroteknikens område vårt å vattenfall ganska rika land erhållit möjlighet att i stor skala förse kommuner, industri och handverk med elektrisk kraft, spørjer man sig med stigande bekymmer, huruvida så som det för närvarande är ställdt med vattenfallen landets invånare och produktion verkligen skola kunna få den nytta af ifrågavarande betydande vattenrikedom, som vederborde.

Förhållandet är ju nämligen, att allenast en mindre del af vatten-

fallen — enligt gjorda beräkningar cirka 12 à 14 procent af landets hela vattenfallskraft — befinner sig i statens ägo, medan återstoden, d. v. s. den vida öfvervägande delen, är underlagd privat äganderätt. Den frågan framställer sig då, huruvida det är sannolikt, att denna väldiga i privat ägo befintliga kraft också kommer att användas på det för invånarne och produktionen mest förmånliga sätt och särskildt, huruvida man kan påräkna, att den kommer att tillhandahållas till skäligt pris.

I detta afseende måste man tyvärr hysa stora farhågor. Om vattenfallskraften, förmedlad genom de elektriska ledningarna, kunde sägas vara underkastad fri konkurrens, är det gifvet, att priset skulle röna hälsosam inverkan däraf. Men det förhåller sig tydligen icke så. Då kraften icke lämpligen och utan stora kostnader kan öfverföras annat än till viss utsträckning, blifver förhållandet i stort sedt, att hvarje vattenfallsägare ensam så att säga ekonomiskt behärskar ett visst kringliggande område, där icke konkurrensen utan det faktiska monopolet kommer att råda.

Trots detta skulle det icke vara alldeles uteslutet, att konsumenterna kunde erhålla kraft för skäligt pris, om man finge förutsätta, att vattenfallen fått stanna i de ursprungliga ägarnes händer. Men en monopolartad förvärfvskälla drager med magnetisk styrka till sig spekulationen, och det är väl bekant, att spekulationen i vattenfall i vissa trakter af vårt land tagit stark fart. Får detta fortgå i afsevärd tid, torde all förhoppning vara ute, att vattenkraften, när den utnyttjas, skall betinga rimliga pris. Och hvad detta betyder i fråga om vår befolknings trefnad samt hela vår produktion och därmed våra möjligheter såsom industriidkande folk, behöfver ej sägas.

Under sådana förhållanden se vi ingen annan utväg än att expropriationslagstiftningen undergår en sådan ändring, att vattenfall kunna, där det för den allmänna hushållningen finnes nyttigt, exproprieras. Huruvida några alldeles särskilda villkor för denna form af expropriation böra uppsättas, tilltro vi oss icke att afgöra, utan torde den frågan lämpligen upptagas vid den utredning, hvarom vi ärna anhålla.

Man kan spörja, huruvida ej en liknande nödvändighet visat sig i de många länder i Europa, där vattenfall förekomma. Det är då att märka, att i dessa länder i allmänhet helt andra rättsregler i förevarande afseende råda än hos oss. Vattenfallen äro där till stor del lagda under det allmänna. Visserligen anses det allmänna ej alltid hafva på lämpligt och allmännyttigt sätt begagnat sig af denna fördel utan alltför släpphänt upplåtit vattenfall till den enskilda spekulationen. En lifvig rörelse pågår

därför i åtskilliga länder för rättelse härutinnan. Men hufvudsaken är likväl, att det allmänna har hand öfver en stor del af landets vattenkraft. I ett land åter, där vattenfallen i allmänhet utgöra enskild egendom, synes det första som måste göras vara att bereda möjlighet för det allmänna att till större utsträckning och för rimligt pris förvärfva vattenfall.

I denna framställning hafva vi visserligen i främsta rummet haft vår tanke riktad på staten. Dock torde det af lättbegripliga skäl jämväl böra komma under öfvervägande, huruvida och under hvilka villkor kommuner böra erhålla möjlighet till expropriation af vattenfall.'

I anledning af denna motion och annan motion med liknande syfte hemställde lagutskottet, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, i hvad mån och under hvilka villkor staten och eventuellt äfven kommuner kunde erhålla rätt till expropriation af vattenfall.

Hvad utskottet sålunda hemställt bifölls af Andra Kammaren utan votering men afslogs af Första Kammaren med 70 röster mot 43, hvilka afgåfvos för bifall.»

Herr *Åkerlund* har motiverat sin i motionen n:o 2 gjorda hemställan på följande sätt: *Herr Åkerlunds motion.*

»Ehuru man icke med fog lär kunna beskylla ägarne till de kraftstationer för vattendrift, hvilka hittills kommit till stånd i vårt land, att hafva sökt obehörigt uppskörta den allmänhet, som af dem ställt sig i beroende, har likväl det geschäft, som bedrifves äfven med landets vattenfall, mångestädes väckt rättmätig harm, eftersom man hållit före, det sådana nationalrikiedomar borde komma landets näringar till godo, snikna mellanhänder förutan. Men hvad som i än högre grad uppväckt bekymmer för den svenska vattenkraftens bevarande åt våra näringar och våra hem till möjligast billiga pris är en ingalunda oberättigad fruktan, att äfven denna landets tillgång skall komma i händerna på det moderna trustväldet, i hvilket fall med visshet kan förutses, att, om frihet därför råder, landets befolkning skall få sitta illa emellan för sina ständigt ökade behof af elektrisk energi till drifkraft, värme och ljus.

Att åtgärder till förekommande af ett sådant tillstånd äro väl behöfliga, torde vara ostridigt. Dock kan jag alldeles icke sluta mig till dem, hvilka åt staten och jämväl åt kommuner vilja inrymma allmän rätt att förvärfva vattenkraft genom expropriation; ty ett sådant steg skulle förvisso blifva ödesdigert och i hög grad hinderligt för vattenkraftens tillgodogörande.

Att expropriationsrätt till vattenfall i någon mån inrymdes åt staten, då t. ex. värdefulla sådana endast i spekulationsstyften få ligga 'för fåfot' under längre tider, må vara riktigt; men hvarför kommuner, af hvilka åtskilliga uppträdt som fullödiga jobbare, skulle tillerkännas undantagsförmåner i detta afseende, mäktar jag ej fatta; ty om allmänheten utsättes för ockrande konsortier eller för ockrande kommuner, synes mig komma på ett ut.

Det torde för öfrigt vara ganska likgiltigt, hvilka som äga landets vattenfall, blott de såvidt möjligt äro i svenska händer och utan onödig tidsutdräkt komma till nyttig användning, samt landets befolkning erhåller visshet om att ej blifva oskäligt betungad för erforderlig elektrisk energi från större kraftstationer. Lyckligtvis lär staten, utan att behöfva använda ofvan antydda kraftåtgärder, äga medel i sin hand att hålla osund spekulation i landets vattenkrafter i tygeln genom att besluta, det rätt att öfverbygga kungsådra eller framdraga kraftledningar öfver annans mark ej meddelas, med mindre Kungl. Maj:t därvid förbehålles rätt att pröfva och för vissa år i sänder fastställa de pris, mot hvilka ägare af kraftstationer må äga tillhandahålla allmänheten vare sig elektrisk eller annan drifkraft.

Lika litet som den synnerligen välbetänkta åtgärden att förbehålla regeringen rätt att utöfva kontroll öfver de enskilda järnvägarnas drift och taxor i någon mån förmått hämma järnvägsbyggandet i landet, lika litet skall en human och rättvis kontroll öfver användandet af större, i enskild ägo varande vattenfall verka hämmande på deras bebyggande och tillgodogörande.

Skulle därför i tid effektiv kontroll komma till stånd däröfver, att de kraftstationer i landet, hvilka tillhandahölle elektrisk energi eller annan drifkraft åt allmänheten mot afgift, sköttes på ett för denna allmänhet betryggande sätt, samt däröfver, att afgifterna för såld kraft bestämdes med hänsyn till vattenfallens och kraftstationernas *verkliga* värden, kostnaderna för deras drift och underhåll samt de kapital, som i dem *verkligen* behöft nedläggas, och med fästadt afseende jämväl vid den risk, verkens ägare äro underkastade, vågar jag tro, det den tvifvelsutan berättigade oro för vår vattenkrafts framtid, som alltmera kommer till synes, blefve obefogad samt att någon expropriationsrätt för staten ej behöfdes ifrågasättas, utom i undantagsfall, och för kommuner alls icke skulle hafva något som helst fog för sig, utan att den privata verksamheten på detta område ostörd kunde fortgå till båtnad för land och folk.»

Till stöd för ofvannämnda hemställan af herr friherre *Palmstierna* i Herr friherre Palmstiernas motion. motionen n:o 16, har anförts:

»Vattenkraftsindustrien har under de sista åren visat en glädjande utveckling. Det ena företaget efter det andra kommer till stånd i skilda landsdelar. Nya kraftstationer utbyggas, kraftledningar och mellan samverkande stationer framdragna kraftnät utbreda sig på stora afstånd, redan behärskande hela landskap. De privata kraftförsäljningsbolagen ha börjat förena sina linjer, och liksom man kan förutspå bildandet af ett statskraftnät mellan Karsefors, Trollhättan, Motala ström och Älfkarleby, ligger den möjligheten icke aflägsen, att ett enda privat kraftnät kommer att sträcka sig öfver stora delar af landet. Som en naturlig följd af teknisk samverkan mellan kraftnäten uppstår behovet af ekonomisk sammanslutning mellan kraftföretagen.

Statsmakterna ha bidragit till denna utveckling. Särskildt genom lagen af 27 juni 1902 om expropriationsrätt för framdragnin af elektriska ledningar vid företag, som äro »af större betydelse för det allmänna», har kraftproduktionens afsättningsmöjlighet i hög grad vidgats. För ett fullt ekonomiskt tillgodogörande af den värdefulla vattenkraften återstå likväl ännu flera betydelsefulla förändringar i gällande lagstiftning. Det förmäles äfven, att den så kallade vattenrättskommittén, genom förslag om expropriationsrätt åt kraftindustrien till mark för kraftkanaler, dammfästen och byggnader samt rätt att tvångsvis inlösa delar i vattnet jämte bestämmelser angående deltagande i regleringsföretag m. m., skall visa den väg, som statsmakterna böra använda för att ytterligare främja vattenfallens rationella utnyttjande.

Hittills har uppmärksamheten emellertid nästan uteslutande ägnats denna *tekniskt-ekonomiska* sida af vattenkraftsproblemet. Den *socialekonomiska* har däremot icke tillräckligt beaktats.

I den mån kraftindustrien utvecklar sig — och det sker utomordentligt fort — och statsmakterna konsekvent göra allt för att jämna dess väg, kan det emellertid icke undvikas, att allvarliga socialekonomiska olägenheter uppstå, såvida lämpliga åtgärder ej i tid vidtagas.

När statsmakterna på grund af den moderna teknikens kraf stå i begrepp att lämna kraftindustrien en maktbefogenhet sådan, som förut knappast tilldelats någon ekonomisk sammanslutning i Sverige, genom förlänande af olika slags expropriationsrättigheter, så ha statsmakterna därigenom själfva frammanat ett *monopol*, som kan bli till obotlig skada, om det ej af staten säkert behärskas. Makten öfver ett lands krafttillgång

är en af de starkaste, och staten bör ej utan vidare låta denna gå sig ur händerna.

Hvilken ekonomisk maktställning, de stora kraftbolagen komma att intaga, förstår man af den snabba utveckling, några af våra äldsta företag äro stadda uti. Hemsjöbolaget behärskar t. ex. för närvarande tolf vattenfall i storlek varierande mellan 1000—4000 hkr eller samtliga de mest betydande vattenfallen i Helgeån, Mörrumsån och Ronnebyån. Det kraftnät, som inom de närmaste två åren planerats, uppgår till cirka 200 km. och sträcker sig från Karlskrona i öster till ett par mil väster om Kristianstad. Planer finnas äfven på kraftleverans till Växjö och Mellersta Blekinge järnvägar. Tydligt är vattenkraften i sydöstra Sverige genom några framstående mäns arbete underlagd ett enda stort monopolbolags välde. Flera sådana exempel kunde anföras.

Faran af denna utveckling för hela den kraftkonsumerande industrien inses lätt. I kraftbolagens intresse ligger att vinna det högsta pris på varan, som marknaden erbjuder. Den kraftkonsumerande industrien vill däremot ha lägsta möjliga kraftpris. Detta är äfven af nationalekonomiska hänsyn önskvärdt, emedan därigenom nya företag framlockas, varuprisen kunna sänkas och arbetslönerna höjas. Får kraftmonopolet fritt utveckla sig, kommer dess kraftpris att stiga med kolpris och ånghästkraftspris. För landets näringslif vore en sådan utveckling kanske skadligare, än om privatjärnvägarne oberoende kunde höja sina godstariffer. Sveriges ekonomiska framtid i den internationella striden beror i hög grad af den möjlighet att lämna ett billigt kraftpris, som det egna landet erbjuder, och denna möjlighet kommer att förspillas, om statsmakterna ej inskrida. Vår rättskänsla bjuder oss äfven öfvervaka, att dessa nationens värdekällor, som vattenfallen äro, ej kringgärdas af några få, som utom sin fullt berättigade företagarevinst för all framtid ämna utnyttja sitt monopol till en beskattning af landets öfriga medborgare.

Genom den väntade vattenrättslagstiftningen kommer kraftindustrien att besitta stora fördelar framför annan industri i landet. Detta ökar lockelsen för det *utländska* kapitalet att vid penningplacering i Sverige välja kraftföretagen, något som hittills skett endast i ringa utsträckning, men för vårt ekonomiska oberoende blefve det synnerligen ofördelaktigt. Ytterligare en omständighet tillkommer här, som gör *utländsk* kapitalplacering i våra vattenfall begärlig, den nämligen, att de ännu kunna förvärfvas med *full äganderätt*, liksom förut i Norge, medan den i utlandet eljest vanliga besittningsrätten till vattenfallen utgöres af en *koncession*

på viss tid. Möjligheten att kunna sätta in sina pengar uti företag, som för all framtid äga en naturkraft, hvars värde förväntas oupphörligt stiga, kan ej undgå att utöfva en stor dragningskraft på det utländska kapitalet. Också framhåller 'der Kgl. Wasserbauinspektor' E. Mattern i sitt bekanta arbete 'die Ausnutzung der Wasserkräfte', att 'Sverige och Norge, emedan deras resurser ej till fullo utnyttjas, erbjuda den utländska företagsamheten ett stort fält.' Norge har redan haft erfarenhet af utlandets spekulation. Af anläggningar på mer än 3000 hkr voro i slutet af år 1906 ej mindre än 128,800 hkr af tillhoppa 167,600 på utländska händer. Sedan Norge börjat tillämpa koncessionering, särskildt mot utlänningar, är det sannolikt, att Sverige kommer att bli mer utsatt för utländsk in-trång än förut.

För vårt land är det emellertid så mycket viktigare att afvärja en möjlig invasion af utländskt kapital, som vi våga förutsätta att genom energiskt arbete själfva kunna åstadkomma den för vattenfallens utbyg-gande nödvändiga kapitalbildningen.

Frågan är då, på hvad sätt ett missbruk af det oundvikliga kraft-monopolet och ett eventuellt beroende af det utländska kapitalet må kunna förhindras. Detta spörsmål har lagstiftningsarbetet i utlandet varit i färd med att lösa, sedan den nya krafttekniken hunnit visa sina verkningar. Förhållandena äro olika i länder med social och icke-social vattenrätt, men det ser ut, som om man allmänt skulle finna det vara nödvändigt begagna ett fullt utveckladt koncessionssystem.

Uti stater med social vattenrätt, där man under nästan hela 90-talet tillät upplåtelse af de 'publika' vattnen utan afgift och på evärdlig tid, begränsas nyttjanderätten numera på vissa år, mångenstädes förbehåller staten sig inlösningsrätt till företaget efter viss tid och dess hemfallande till staten med eller utan ersättning vid koncessionstidens slut. Reglering af kraftprisen är äfven vanlig, liksom bestämmelser om maximivinst och kraftleverans för visst pris till stat och kommun stundom förekomma.

I ett land med så utprägladt individuellt vattenrättssystem som Norge har man redan provisoriskt tillgripit koncessionering för in- och utlän-ningar genom stortingets beslut 19 juli 1907. Den nuvarande regeringen har äfven förklarat sig ämna framkomma med förslag om koncessions-systemets införande.

Som erfarenheten i utlandet, trots vissa avvikelser, likväl synes peka åt samma håll, borde det tas i öfvervägande, om ej koncessionssystemet bör användas äfven i Sverige vid utbyggande af vattenfall för kraftdistri-

bution. Detta är så mycket angelägnare, som det uti den internationella täflingen på det ekonomiska området ej är af minsta betydelse, att vår rättsliga utrustning står på jämnhöjd med utlandets.

Statens närmaste intresse är ett öfvervakande, att kraftprisen ej uppdrifvas till skada för landets näringslif. En sådan prisreglering torde ej kunna ske annat än i samband med kraftanläggningarnes koncessionering och vid denna som ett villkor fästad inlösningsrätt för staten efter viss tid. Utan denna inlösningsrätt blefve staten maktlös i förhållande till kraftbolagen och saknade påtryckningsmedel för att få sin vilja igenom.

Vår generation befinner sig i likartadt förhållande till kraftindustrien, som den föregående till järnvägsbyggandet. Då tog staten initiativ, och framsynte mån förstodo, hvad samhällets väl den gången kräfde. Visserligen har man senare haft skäl att ångra, att staten ej byggde i större utsträckning, än hvad som skett, men i jämförelse med förhållandena i andra länder kunna vi vara tacksamma för det, som blef gjordt. Vid behandlingen af de privata järnvägsbolagen har staten, som bekant, uti resolutionerna angående järnvägskoncessioner tillämpat samma princip, som här föreslås för kraftindustrien. Tarifferna regleras därigenom, att 'afgifterna för transporter å banan skola utgå enligt taxa, som Kungl. Maj:t, efter pröfning af därtill utaf koncessionsinnehafvaren afgifvet förslag, vill i nåder fastställa, och hvilken taxa i allmänhet bör å vissa tider, som Kungl. Maj:t bestämmer, lämpas efter sig då företeende omständigheter'. Härtill kommer, att 'Svenska statsverket är berättigadt inlösa ifrågakarande järnväg med tillhörigheter och trafikmaterial mot ett penningebelopp'. Detta belopp utgör, hvad järnvägen bevisligen kostat koncessionsinnehafvaren med tillägg af 5 procents ränta, men afdrag af banans nettoinkomst, därest yrkande om järnvägens afträdande till staten sker inom tio år efter järnvägens öppnande. I annat fall utgör ersättningsbeloppet 'två gånger summan, enligt af Kungl. Maj:t godkända egenskaper, af hela den under de tio år, som förflutit närmast före det år, hvarunder inlösningsanspråk blifvit väckt, uppkomna nettobehållning af trafiken'.

Liksom järnvägsbolagen behöfver kraftindustrien erhålla vidtgående expropriationsrättigheter, men då bör äfven staten i båda fallen noggrant öfvervaka samhällets intressen. Yrkandet på statslig kraftprisreglering och inlösningsrätt kan efter en jämförelse med behandlingen af de privata järnvägarna ej anses oberättigadt.

I den mån kraftindustriens ekonomiska bärkraft ökas och stora inkomster erhållas utöfver normal förräntning och amortering af anläggnings-

kapitalet, uppstår en monopolvinst, som bör åsättas särskild beskattning. Det kan emellertid ifrågasättas, om det ej vore lämpligt att låta denna beskattning utgå i form af en rätt för staten att vid slutet af en bestämd koncessionstid få kostnadsfritt öfvertaga anläggningen, men ersätta markvärdet jämte vattenrätten. Ett sådant koncessionsvillkor komme nämligen i verkligheten — som man lätt kan beräkna — att gravera företaget som en koncessionsafgift eller skatt, hvars storlek beror af koncessionstidens längd. Det finnes många skäl, som visa, att det för staten kan vara af stor betydelse äga möjlighet att inom öfverskådlig tid kunna öfvertaga kraftproduktionen eller viss del däraf, utan att den enskilda företagsamheten onödigt hindras. Därför torde de fiskaliska hänsynen böra vika för ett större samhällsintresse.

Att frågan om koncessionssystemets införande ej är främmande för tekniska kretsar i vårt land, framgår bland annat af Helsingborgs tekniska förenings skrifvelse till stadens drätselkammare i januari 1908. Däri heter det: 'Utgår man från den synpunkten, att den i landet disponibla vattenkraften måste komma landet i dess helhet till godo och att dess tagande i anspråk sålunda är en nationell angelägenhet, den där ej får motverkas af ett eventuellt privat intresse att förhindra eller oskäligt fördyra tillgodogörandet, kommer man konsekvent fram till samma uppfattning om vattenfallens rätta natur, som i fråga om gruffyndigheter gäller.

I full konsekvens härmed skulle sålunda strängt taget å själfva *vattenfallens* utnyttjande lämnas *koncession* förenad med alla de villkor, som kunna finnas lämpliga, och hvilken koncession förfaller, om dessa villkor ej uppfyllas.

Vore det möjligt att utan kränkande af principen om äganderätten göra en dylik uppfattning om vattenfallen gällande, skulle frågan om kraftleverantörens skyldigheter gentemot konsumenten kunna lätt nog ordnas'.

För sin del anser föreningen detta ej vara tänkbart, men här lyser i alla fall den tankegången klart igenom, att ur nationalekonomisk synpunkt vore koncessionssystemets tillämpning å själfva vattenkraften den för hela vårt folk bästa vägen. I stället förordar föreningen särskild koncession 'för att anlägga och drifva kraftcentral och ledningsnät för distribution af elektrisk energi för *allmänt bruk*. Föreningen anser det vara i sin ordning, att i koncessionen bestämmes, att 'under vissa förutsättningar kraftverk och koncession kan af staten eller konsumenter efter be-

stämnda grunder inlösas'. 'Hvad beträffar priset på elektrisk energi', säger föreningen, 'bestämmes detta tydligen af så många omständigheter, att någon hela landet omfattande prisbestämning ej kan komma i fråga; däremot kan ifrågasättas, huruvida ej för hvarje enskildt nät ett visst *maximipris* skulle kunna bestämmas.'

Nu bör anmärkas, att om koncessionssystemet af socialekonomiska skäl anses nödvändigt, är dess tillämpning därmed förklarad berättigad. Som något obehörigt ingrepp i den privata äganderätten kan det ej heller gärna betraktas. Kraftindustrien är föga betjänad af den nuvarande strandäganderätten. Denna står i stället i flera hänseenden som ett hinder för industriens verksamhet. Därför begär kraftindustrien äfven rättigheter, som gå vida utöfver en vanlig markägares. Som en naturlig följd af den hos oss gällande äganderätten till vattnet kan man ej betrakta de expropriationsrättigheter, som kraftbolagen i olikhet med andra strandägare behöfva.

Härtill kommer en omständighet, som varit på tal flera gånger förut. För kraftindustrien stänger *kungsådran* vägen uti ett stort antal strömfäll. Därför har rätt äfven medgifvits för öfverbyggnad af densamma. Nu upplyses emellertid, att man står i begrepp att stryka begreppet kungsådra ur byggningabalken. Det må tvistas, om samhället kan anses ha någon äganderätt till kungsådran eller ej, men så mycket är påtagligt, att den af ålder utgör en inskränkning uti strandägarens förfoganderätt öfver vattnet å hans grund och att kungsådran är underkastad statens förvaltning. Genom tillåtelse på evärdelig tid att afgiftsfritt få öfverbygga kungsådran ha statsmakterna faktiskt lämnat kraftbolagen som strandägare utomordentliga värden utan att begära något därför. Detta påminner om förra århundradets skogsrealisationer och inmutning af fyndighet på kronojord. Kungsådrans existens är ett ytterligare skäl för koncessionssystemets tillämpning.

Det anmärkes, att staten redan äger så stor del af landets vattenkraft, att den genom sin konkurrens kan hålla kraftprisen nere. Härmed förhåller sig på det sätt, att ungefär 85—86 procent af vattenkraften i hela riket är i enskild ägo. I mellersta och södra Sverige har staten däremot närmare 30 procent. Af sin vattenkrafttillgång bör staten emellertid frånräkna en afsevärd del, som skall användas för elektrificering af statsbanorna. Det återstående skulle användas för konkurrensens upprätthållande. Härtill är det emellertid alldeles för litet, och dessutom hvarken kan eller bör någon nämnvärd konkurrens uppstå. För att denna

skulle kunna etableras vid täflan om lokalt bundna kraftkonsumenter, järnvägar, belysningsanläggningar och äldre industrier m. m., behöfde kraftnäten korsa hvarann, något som med tanke på kopparns dyrhet och slöseriet med material vore en nationalekonomisk förlust, som ej kan försvaras. För industriföretag, som äro under bildning och oberoende af geografiskt läge, skulle konkurrensen däremot kunna upprätthållas, om staten har någon kraft öfver, som ej behöfs för lokalt bundna behof. Man finge då möjligen bevittna ett tariffkrig, som toge sig uttryck i differentialtariffer, hvarvid de lokalt bundna företagen kanske finge bekosta krigskostnaderna, ett stridssätt, som bör förbjuda sig själf.

I detta sammanhang bör anmärkas, att statens och de enskilda kraftnäten tyvärr blifvit byggda på grundval af olika strömfrekvens. Medan statens efter noggrann pröfning blifvit bestämd till 25 perioder, ha Örebro—Gullspångs—Värmlands—Motala ströms—Hemsjö och Sydsvenska alla 50 perioder. Som konsumenten genom inköp af motorer och dylikt inrättat sig för ett kraftnät med t. ex. 50 perioder pr sekund, kan han ej utan mycket dyrbara ändringar, möjligen genom att kassera samtliga motorer, öfvergå till ett nät med annat periodtal. Han är då bunden till det första nätet, hvars ägare kan tillskansa sig otillbörliga fördelar, och hvarje möjlighet till konkurrens saknas.

Därest man i en framtid vill, att staten skall förvärfva eller samverka med något kraftnät, kan man förstå, hur olycklig den rådande olikformigheten i afseende på strömmens natur — periodtal, spänning — måste anses vara. För staten har det sin stora betydelse att genom uppställda koncessionsvillkor kunna utöfva inflytande på byggnadssättet hos de privata kraftnäten.

Att koncessionssystemet icke behöfver hämma den enskilda företagsamheten, har utlandets kraftproduktion lämnat fullt tillräckliga bevis på. Trots mången gång rätt hårda koncessionsvillkor har kraftindustrien utvecklat sig mycket fort, och stora penninginstitut ha skapats i syfte att finansiera densamma. Om grunden för en beräkning af den koncessionstid, som här förutsättes, blir en uppskattning af den för anläggningskapitalets amortering erforderliga tiden, torde man ej behöfva frukta, att kraftindustriens uppsving hos oss skall försvagas, i all synnerhet som de nya rättigheter, industrien behöfver, kunde utlämnas samtidigt med koncessionssystemets införlifning med svensk lag.

Utgår man från den förutsättningen, att monopolbildningen vid kraft-

källorna ej kan undvikas, bjuder omtanken om landets näringslif, att staten i tid vidtager åtgärder för att bevaka hela samhällets intressen.»

Herr Lindhagens m. fl. motion. Herr *Lindhagen m. fl.* har motiverat sin ifrågavarande hemställan i motionen n:o 112 på följande sätt:

»På det utvecklingsstadium, hvari jordfrågan för närvarande befinner sig hos oss, kan man där urskilja två hufvudspörsmål. Det ena är ombesörjandet af jordbruk och bostäder, det andra socialisering af de naturtillgångar, vid hvilka ett gemensamt allmänt intresse äro knutna, nämligen skogar, grufvor, vattenfall, torfmossar äfvensom större fiskevatten. Det senare af dessa två ämnen är nu så pass genomdiskuteradt, att tiden bör vara inne att söka få ett mera enhetligt grepp på detsamma. Hvad man redan af nutiden minst kan begära är att, utan hämmande band på det sunda näringslifvet, dels förebygga de skador, som tillskyndas näringarna och andra allmänna intressen genom ett obundet enskildt monopol till dylika naturrikedomar, och dels förbehålla framtidens människor utvägar att på detta fält ordna sig efter sina behof och önskningsar. Ett mål måste visserligen vara att förvandla dessa naturtillgångar till allmän egenom. I den mån detta ej ännu kan eller bör ske, återstår dock, såsom många gånger blifvet framhållet, att utöfva någon kontroll genom statskoncession. — — — — —

Vattenfall.

Jämväl i fråga om vattenfallens tillgodogörande kan uppstå monopol till skada för det allmännas intressen. Detta spörsmål äger hos oss stor aktualitet. Vårt land är nämligen rikt på vattenfall och det timras upp stora hus af förhoppningar för framtiden på dessa kraftkällor. Men medan man sysselsätter sig med dylika förhoppningar, arbetar spekulationen oförtrutet för att söka grusa dem. Felet ligger här hos samhällsförhållandena och något måste väl göras för att mota spekulationen. Det gäller se till, att ej staten och hela orter blifva för sina oafvisligaste behof alldeles beroende af enskildes godtycke. Ett allmänt intresse är det ock, att den oerhörda värdeförhöjning af vattenfallen, som med visshet kan under tidernas lopp emotses, till afsevärd del blifver en samhällets egenom.

Äfven industrien är här en synnerligen intresserad part. Ofta sammanblandar man två skilda saker, nämligen industrien såsom sådan samt enskildes spekulationer i industrivärlden och deras källflöden, landets naturrikedomar. Dessa sträfvanden blifva allt mer en öfverhängande fara icke

minst för industrien själf. Sedan aktievärdena uppdrifvits, drager man sig vid gynnsamt tillfälle tillbaka med sin vinst, kvarlämnande den verkliga industrien att nedtryckas under alltför stora kapitalutlägg, hvaraf sedan i sin ordning äfven konsumenterna blifva lidande. Men vattenkraftens ökade värde i framtiden får ej bli företrädesvis en tillfällig konjunkturvinst för några få, utan skall varaktigt fördela sig i ökad nytta för konsumenterna och minskade bekymmer för produktionen. Detta kan i längden ej vara annat än till gagn för den idoga industrien, om det än framstår såsom en olägenhet för de omförmälda mellanhänderna.

Under sådana förhållanden vore tryggast, att staten och kommunerna ägde vattenfallen samt själfva utnyttjade dem eller för möjligast billiga afgifter upplät kraften för industriella behof och belysningsändamål.

Emellertid äga enskilde ännu inemot 85 procent af landets vattenfall. Det kräfvos då, att statsmakten har i sin hand att här ingripa reglerande för ofvan angifna ändamål. Bland de åtgärder, som därvid främst stå till buds, är som sagdt koncession.

Denna fråga har redan vid tidigare tillfällen varit föremål för Riksdagens behandling och äfven delvis föranledt lagstiftning i den förordade riktningen. Anledning till ett sådant ingripande kan äga rum antingen vid vattenkraftens användning på stället eller ock vid dess bortledande till användning på annat håll genom kraftledningar. I båda fallen har denna angelägenhet varit å bane.

Vid 1896 års riksdag väcktes åtskilliga motioner i syfte att vidga möjligheterna för industrien att draga nytta af vattenkraften i landet. Ändamålet var naturligtvis särdeles behjärtansvärdt. Men viktigt hade också varit att samtidigt värna om det allmännas rätt och särskildt skydda industrien mot spekulation. Intresset för denna angelägenhet lyste däremot med sin frånvaro.

Bland annat föreslogs sålunda expropriationsrätt för framdragande af elektriska ledningar för belysning eller kraftöfverföring öfver annans mark. Riksdagen beslöt äfven en skrivelse i sådant syfte.

År 1900 kom härefter en kungl. proposition i ämnet, som dock lika litet tog någon hänsyn till det allmännas intresse. I en motion begärdes därför afslag å propositionen och nytt förslag. Utom åtskilliga andra anmärkningar, såsom att jordägarens rätt ej behörigen iakttagits, framhölls, att för rätt att anlägga starkströmsledning å annans mark borde sökas statens koncession, att denna koncession jämte expropriationsrätten borde beviljas endast på viss tid i sänder

samt att vid koncessionen borde fastställas en viss årlig koncessionsavgift efter vissa grunder att tillfalla staten och eventuellt till vissa andelar äfven kommunen och jordägaren. Denna senare avgift skulle bland annat hafva till ändamål att till det allmänna indraga en del af den framtida ökningen i vattenkraftens konjunkturvärde samt att bevara åt det allmänna möjligheten att vid trängande behof kunna inlösa vattenfallet för rimligt pris. Första Kammaren biträdde i hufvudsak propositionen, Andra Kammaren afslog den och begärde nytt förslag.

År 1902 återkom Kungl. Maj:t med saken. Väl var nu jordägaren fått bättre tillgodosedd, men hvad som anmärkts i fråga om det allmännas intresse hade fortfarande lämnats utan allt afeende. Kanske trodde man sig genom det förra tillmötesgåendet kunna lyckas tillfredsställa Andra Kammarens landtmän. I väckta motioner upprepades emellertid de bortglömda anmärkningarna. Första Kammaren blef nu tvungen att gifva med sig i fråga om den påyrkade tidsbegränsningen. Andra Kammaren beslöt en koncessionstid ej öfverstigande 30 år och Första Kammaren högst 50 år, hvilket sedan sammanjämkades till 40 år. Där emot lyckades det ej vinna någon framgång åt yrkandet om fastställelse af en koncessionsavgift. Den beslutade tidsbegränsningen på högst 40 år återfinnes nu såsom ett moment i 2 § af lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar.

Vid förenämnda två riksdagar utkämpades sålunda den grundläggande striden i fråga om koncession såsom villkor för att få utnyttja vattenfall, såvidt detta skedde genom kraftledning. Första betingelsen härför är nämligen fastställandet af en begränsad koncessionstid. Regeringen sökte båda åren med all makt genomdrifva upplåtelse på evärdelig tid, hvilket sträfvande äfven fick sitt uttryck i dess år 1902 framlagda men afvisade förslag att upplåta åt ett enskildt bolag evärdelig nyttjanderätt till en afsevärd del af statens egen vattenkraft vid Trollhättan. Till sist segrade dock tidsbegränsningen och därmed ansåg man sig hafva vunnit en trygg utgångspunkt för att sedermera komma fram till ett fullt utveckladt koncessionssystem.

Vid 1907 års riksdag gjordes ett försök att föra fram äfven denna senare sak med hänsyn till vattenkraftens tillgodogörande i allmänhet. Det ifrågasattes nämligen dels en allmän utredning och beskrifning öfver enskilda och kommuner tillhörande mera betydande vattenfall i landet, dels ock förslag till åtgärder bidragande till att dessa kraftkällor, särskildt enskilda tillhörande vattenfall, må i möjligaste mån komma landet och industrien

och ej spekulationen till godo. I motiven framhölls bland dessa åtgärder statskoncession, särskildt efter norskt föredöme. Andra Kammarens tillfälliga utskott fann emellertid det på sakens dåvarande ståndpunkt vara för tidigt att ange några åtgärder. Utskottet tillstyrkte därför endast motionens förra del, hvarefter frågan för den gången föll i båda kamrarne.

Saken är emellertid brådskande och måste därför komma tillbaka, till dess den blifvit löst. Det må härvid endast tilläggas, att hvad ofvan sagts rörande vattenfall äfven lika fullt gäller större vattenregleringar för åstadkommande af vattenkraft.

Ett särskildt kapitel, berörande frågan om koncession för att utbygga vattenfall på platsen, utgöres af den omtvistade rätten att *öfverbygga kungsådra*.

Det har ofvan anmärkts, hurusom vid 1896 års riksdag framkommo förslag att underlätta för industrien att kunna utnyttja vattenfallen och att ett af dessa förslag afsåg expropriationsrätt för framdragande af elektriska krafledningar. De andra förslagen äsyftade alla i hufvudsak rättighet för strandägare att i landets forsar och vattenfall få tillgodogöra sig vattenkraften jämväl i kungsådra.

Man må nu hafva hvilken mening som helst om kungsådrens rätts-historiska betydelse. Faktum är, att den enligt allmän lag skall hållas fullständigt öppen för allmänna ändamål och att endast med statsmakternas begifvande en rubbning kan ske i detta förhållande. Likaväl som i fråga om expropriation af mark för kraftledningar, hvilket också kräfde medverkan af statens lagstiftning, hade staten äfven här ett förpliktande tillfälle att förbehålla sig ett medinflytande genom att meddela koncession endast för viss tid i sänder och att eventuellt upptaga en koncessionsafgift. Hvad särskildt angår afgiften är en sådan i detta fall berättigad äfven som en arrendeafgäld för rätten att förfoga öfver en vattenkraft, som strandägaren förut ej fått begagna sig af.

Men såsom redan sagts sysslade 1896 års Riksdag ej med några tankar i dessa riktningar. Riksdagen beslöt därför utan någon reservation en skrifvelse i jämväl dessa motioners syfte.

Redan år 1899 framlades en kungl. proposition i detta ämne, hvori föreslogs ett tillägg till förordningen om jordägares rätt öfver vattnet å hans grund den 30 december 1880 i ändamål att för tillgodogörande af vattenfall eller fors finge med Konungens begifvande byggas i kungsådra. Icke heller i denna proposition inrymdes någon tanke åt angelägenheten att på samma gång tillvarataga det allmännas rätt för framtiden. Och en

stor försummelse var, att icke heller någon af oss i Riksdagen kom att då tänka på denna sak, såsom däremot skedde nästföljande år vid behandlingen af propositionen om expropriation för elektriska kraftledningar. Kungl. Maj:ts förslag blef sålunda i detta ämne genom ett rent förbiseende oanmärkt antaget af Riksdagen, hvarefter lag utgafs den 20 oktober 1899.

Denna försummelse, hvilken man senare kom underfund med, gjordes ett försök att reparera vid behandlingen år 1904 af väckt fråga om revision af lagstiftningen om jordägares rätt till vattnet å hans grund. I en reservation till lagutskottets betänkande påyrkades, att i motiven till Riksdagens skrifvelse skulle fästas uppmärksamhet på, att dylika upplåtelse borde meddelas endast genom ett modernt koncessionsförfarande. Samma skäl, menade man, som talade för begränsning af tiden för koncession å elektriska ledningars framdragande, borde äfven föranleda till att det allmänna ej för all framtid afhände sig förfoganderätten öfver vattenkraften i kungsådra och att äfven möjlighet hölles öppen, att utarrenderingen kunde ske mot en viss afgäld. Upplåtelsen enligt 1902 års Riksdags beslut af en del af statens vattenkraft vid Trollhättan medgafs också ej för längre tid än högst fyratio år i sänder. Ifrågavarande reservation lyckades dock ej samla majoritet ens i Andra Kammaren.

Vid 1907 års Riksdag återupptogs frågan och yrkades ett tillägg till 8 § i förordningen om jordägares rätt öfver vattnet å hans grund i syfte att tillstånd till öfverbyggandet af kungsådra skulle få meddelas endast på viss tid, högst fyratio år. Lagutskottet förordade i stället en hemställan, att vid meddelande af tillstånd skulle göras den sålunda ifrågasatta begränsningen. Förslaget, som föranledde häftiga debatter, afslogs af båda kamrarne, i den Andra med 101 röster mot 85.

Långt senare, såsom det säges efter enskild framställning först i slutet af år 1907 från vattenrättskommittén, har börjat införas i de där- efter meddelade koncessionerna för kungsådras öfverbyggande, att koncessionshafvare skall vara underkastad den ytterligare inskränkning i rätten att tillgodogöra sig vattnet i kungsådran, som kan föranledas af ny lagstiftning beträffande vattenrätten och därmed sammanhängande ämnen'. Det är dunkelt, om därmed äfven afses ett eventuellt stadgande om viss koncessionstid. Sannolikt är så icke meningen.

Fortfarande kvarstår således såsom en stor otillbörlighet, att staten på detta sätt kanske för all framtid utan tillräcklig omtanke bortgifver vattenkraften i kungsådra och såmedelst öppnar ytterligare marknad för spekulationen. Lätt skall det också inträffa, att staten nödgas för allmänt

ändamål återköpa gåfvan med det belopp, hvartill en evärdelig nyttjanderätt kan uppskattas. Intill dess frågan om koncession för utnyttjande af enskilda vattenfall i allmänhet blir afgjord, är det därför fortfarande af vikt att få tydlig föreskrift om, att kungsådra ej nu bortkoncessioneras för all framtid.

De särskilda villkor, under hvilka koncessionen i förenämnda olika fall bör beviljas, får liksom de fall, för hvilka koncession öfver hufvud taget behöfver sökas, göras till föremål för särskildt öfvervägande. Den utländska lagstiftningen lämnar härutinnan riklig vägledning och särskildt förtjänar uppmärksammas ett norskt regeringsförslag rörande bland annat koncession för förvärf af vattenfall, grufvor och skogar, hvilket förelagts innevarande års storting. Frågor, som härvid kunna särskildt beträffande grufvor, vattenfall eller torfmossar uppkomma, äro: i hvad mån och till hvilken tidsutsträckning viss koncessionstid bör bestämmas; huruvida och efter hvilka grunder det allmänna bör förbehålla sig inlösningsrätt under koncessionstiden och rätt att vid dess slut öfvertaga anläggningen mot eller utan ersättning; huruvida och i hvilken mån koncessionsavgift bör erläggas eller föreskrift meddelas om fastställande af taxor eller andra bestämmelser för uthyrning af elektrisk kraft eller om skyldighet för koncessionshafvaren att på vissa villkor tillhandahålla kraft åt den kommun, där anläggningen finnes; huruvida han tilläfventyrs bör iklädas vissa rimliga skyldigheter till förmån för den i verket sysselsatta arbetspersonalen o. s. v.

I afvaktan på sakens definitiva afgörande bör en provisorisk lagstiftning redan nu komma till stånd.»

Det är uppenbart, att statens uppgifter med afseende å näringslivet i mån af en stigande utveckling blifva mera komplicerade och svårlösta. De blifva äfven mera omfattande, allt efter som nya krafter och värden införas på samhällsmarknaden och åstadkomma rubbningar i faktiskt bestående förhållanden och föreställningssätt.

Den viktiga frågan, huru våra vattenfall skola på bästa sätt tillgodogöras, sammanhänger visserligen nära med vattenrättslagstiftningen i allmänhet och med frågan om äganderätten till vattenfallen, men äfven oberoende häraf uppställer sig i våra dagar spørsmålet om åtgärder för trygghet af viktiga samhällsintressen i fråga om vattenkraftens tillgodogörande. I de ifrågavarande motionerna påyrkas nu, dels att åtgärder måtte vidtagas för underlättandet af förvärfvet åt det allmänna af vattenkraft, dels ock

*Utskottets
yttrande.*

att utnyttjande af vattenkraften måtte, i större omfattning än för närvarande äger rum, göras beroende af vissa utaf det allmänna uppställda villkor. I det förra syftet påyrkas af herr Staaff med flere den äfven vid nästlidet års riksdag ifrågasatta ändringen i gällande expropriationslagstiftning, att staten och eventuellt äfven kommuner må under de villkor, som kunna finnas erforderliga, erhålla rätt till expropriation af vattenfall. I det senare ändamålet påyrkar herr Lindhagen med flere utredning för stadgande af koncession för förvärf och utnyttjande af vattenfall i allmänhet. Herr friherre Palmstierna yrkar på utredning, i hvad mån koncessionssystemet bör tillämpas vid utbyggande af vattenfall samt anläggande af kraftstationer och kraftnät för distribution af elektrisk energi. Herr Åkerlund påyrkar åtgärder för fastställande genom det allmännas försorg, i samband med meddelande af tillstånd till framdragande af kraftledningar öfver annans mark eller öfverbyggande af kungsådra, af taxor för leverans af elektrisk energi eller annan kraft samt utfärdande af bestämmelser för kraftstationers skötande på ett i öfrigt för allmänheten betryggande sätt. Sistnämnda yrkande, i hvad det icke afser kungsådra, har visserligen icke särskildt afseende på tillgodogörande af vattenkraften utan hänsyftar på öfverföring af kraft i allmänhet. Men då i vårt land energi i stor omfattning åstadkommes genom vattenkraft, samt den medelst vattenkraft åstadkomna energin å sin sida distribueras hufvudsakligen på elektrisk väg, får frågan härom nära sammanhang med de af herr friherre Palmstierna och herr Lindhagen med flere berörda. Den har äfven af dem behandlats.

Beträffande till en början herr *Staaffs med flere* yrkande angående *expropriation af vattenfall* för det allmännas behof tillstyrkte lagutskottet nästlidet år enahanda yrkande, hvilket äfven biträdtes af Andra Kammaren. Utskottets motivering hade följande lydelse:

»Det torde vara uppenbart, att det för staten och kommunen af olika skäl ofta kan vara af synnerlig vikt att besitta erforderlig vattenkraft. Så hafva t. ex. för att tillgodose statens järnvägars behof i detta afseende af Riksdagen anvisats betydande medel. Och att städer och andra samhällen förvärfva vattenkraft, som de för sina ändamål behöfva, är ju i vår tid en synnerligen vanlig företeelse.

För att underlätta möjligheten för det allmänna att, där så befinnes behöfligt, åtkomma vattenfall, påyrka nu motionärerna, att expropriationsrätt af dylika må kunna medgifvas staten och eventuellt äfven kommunerna.

Enligt 1 § af kungl. förordningen angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof den 14 april 1866 är, där Konungen pröfvar nödigt, att jord eller lägenhet, som tillhör enskild man, menighet eller inrättning, skall begagnas antingen till rikets försvar, till allmän väg, bro, hamn eller lastningsplats, till torg eller gata i stad, till uttappning eller sänkning af sjö, till strömmrensning, farled eller annan vattenledning, till allmän byggnad eller dylikt allmänt behof, ägaren pliktig att mot ersättning afstå hvad för ändamålet fordras. Lagen, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar den 27 juni 1902, medgifver expropriation för framdragande af elektrisk ledning, förutom för någon orts förseende med belysning eller drifkraft, äfven för beredande af drifkraft åt industriell anläggning, om densamma blott pröfvas vara af större betydelse för det allmänna; och i skrifvelse den 19 april 1907 har Riksdagen hos Kungl. Maj:t anhållit om framläggande för Riksdagen af förslag till sådan ändring af sist berörda lag, att expropriation af jord må medgifvas, utom för ledningarnas framdragande, jämväl för kraftstation, dammfästen, vattenledningar och dylikt.

Enligt gällande rätt torde alltså expropriationsinstitutet öfverhufvud icke kunna anses användbart såsom medel att enbart förvärfva vattenkraft. Det råder emellertid enligt utskottets uppfattning icke något tvifvel därom, att den omständigheten, att en naturlig kraftkälla, som kanske eljest skulle ligga oanvänd, tvingas in i det allmännas tjänst, kan vara af lika stor betydelse för det allmänna, som månget sådant allmänt behof, för hvilket expropriationsrätt nu är medgifven. Härtill komma äfven i betraktande de af motionärerna framhållna särskilda skäl, som med olika styrka i olika fall kunna tillkomma och tala för statens eller kommunens förvärf af vattenfall. I detta hänseende vill utskottet åberopa ett uttalande af den s. k. vattenfallskommittén i dess betänkande af den 17 mars 1903, där den erinrar om den fara, som kunde ligga däruti, att de enskilda ägarna af vattenfall åsatte den producerade vattenkraften ett sådant pris, att landets fördel af att äga rik tillgång på dylik kraft komme att väsentligen förringas. Kommittén framhåller, att denna fara skulle i många fall kunna motverkas, om staten själf ägde vattenkraft, som den kunde upplåta åt enskilda under nyttjanderätt för måttligt pris.

Utskottet anser sig äga så mycket mera skäl att nu förorda en utvidgning af expropriationsrätten, på sätt motionärerna ifrågasatt, som Kungl. Maj:t den 13 mars 1908 uppdragit åt en kommitté att verkställa en revision af expropriationslagstiftningen samt därvid särskildt till be-

handling upptaga frågan om utsträckt tillämpning af expropriationsinstitutet, äfvensom att i öfrigt efter verkställd utredning afgifva de förslag, hvartill särskilda hos Kungl. Maj:t gjorda framställningar rörande expropriation kunde föranleda. Bland dessa framställningar, hvaraf fyra utgått från Riksdagen, är äfven nästlidet års Riksdags skrivelse angående revision af gällande bestämmelser om ersättningsbeloppen vid expropriation, hvilken revision alltså blir af praktisk betydelse äfven för den nu ifrågasatta expropriationsrätten.»

Utskottet vidhåller lagutskottets nästlidet år sålunda uttalade mening.

Utskottet öfvergår nu till de öfriga ofvanberörda motionerna.

Utförande af dammbyggnad i vattendrag skall sedan gammalt i vårt land föregås af offentlig myndighets pröfning. Enligt 20 kap. byggningsbalken af 1734 års lag skulle Konungens befallningshafvande äga att förordna angående väckt fråga om byggande af ny kvarn. Och enligt 10 § i förordningen den 30 december 1880 angående jordägares rätt öfver vattnet å hans grund skall rätten bestämma, om och under hvilka villkor dammbyggnad i vattendrag må inrättas, så att annans rätt ej må därpå förnärmas. De allmänna intressen, som i detta sammanhang skola bevakas, hafva hittills haft afseende endast å själfva vattnet, nämligen å fiskens gång däruti eller å dess användande till allmän farled eller flottled. Är fråga om öfverbyggande af kungsådra, fordras enligt sistnämnda lag, sådan densamma lyder enligt lagen den 20 oktober 1899, Konungens tillstånd. En ganska vidsträckt rätt för staten att i fråga om vattenkraftens användande reglerande ingripa har beredts genom den af motionärerna berörda lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, med däruti genom lagen den 31 augusti 1907 gjorda ändringar. I 2 § af denna lag stadgas följande: »Vill någon utföra elektrisk anläggning, där största effektiva spänningen öfverstiger tvåhundrafemtio volt, räknadt, om jordledning användes, mellan en ledning och jorden och i annat fall mellan två ledningar, söke Konungens tillstånd till företaget; dock vare sådant tillstånd ej erforderligt, där anläggningen till hela sin sträckning förlägges inom byggnad eller inhägnad gård eller under jordytan, ej heller där anläggning, som icke berör allmän väg eller allmän farled, utföres på egen mark samt antingen afståndet från ledning, som skall framdragas ofvan jordytan, till boningshus eller annan vid gård uppförd byggnad eller tomtplats eller trädgård öfverstiger tjugumeter eller, om dylik ledning skall framgå på mindre afstånd än nu är sagdt, ägaren

sådant medgifvit. — — Tillstånd, hvarom i denna paragraf sägs, må af Konungen meddelas endast för viss tid, ej öfverstigande fyrtio år. Meddelas det sökta tillståndet, föreskrifver Konungen, under förbehåll af enskild rätt, på hvilket sätt och under hvilka villkor anläggningen må utföras och nyttjas.» Tillstånd, hvarom sålunda stadgats, erfordras alldeles oberoende däraf, huruvida vederbörande jordägare lämnat sitt samtycke till anläggningens utförande eller expropriation för ändamålet påkallas. I 2 § af Kungl. Maj:ts nådiga stadga om elektriska anläggningar för belysning eller arbetsöfverföring den 31 december 1902 har föreskrifvits, att, utöfver hvad i nyssberörda lag för vissa fall stadgats angående skyldighet för den, som vill utföra elektrisk anläggning, att till anläggningen söka Konungens tillstånd, sådan skyldighet skall åligga den, som vill framdraga elektrisk ledning för belysning eller arbetsöfverföring inom område för vattentrafikled, järnväg eller allmän väg. Tillståndet, som i detta fall brukar meddelas tillsvidare, har sålunda endast afseende å ledning, i hvad den korsar eller framgår utefter allmän trafikled. Tillstånd erfordras här oberoende af om ledningen framdrages öfver eller under jorden. Särskilda säkerhetsföreskrifter för utförandet och användandet af elektriska anläggningar hafva meddelats förutom i nämnda stadga i en af kommerskollegium utfärdad kungörelse af den 1 mars 1904.

Såväl år 1902 vid tillkomsten af omförmälda lag af samma år som vid förenämnda 1907 års lagändring gjordes gällande, att den fara, som vore förbunden med anläggningar af ifrågavarande slag, säkrast och tillförlitligast skulle förekommas genom koncession och därmed förbundna villkor och bestämmelser. Genom koncessionsplikt skulle emellertid, framhölls vidare, jämväl ett annat intresse upprätthållas, nämligen det statsekonomiska. Staten borde förbehålla sig rätten att såväl genom uppställande af vissa bestämmelser vid koncessionens meddelande och särskildt dess begränsning till viss tid, som genom föreskrifvande af nya, utaf senare uppkomna samhällsbehof dikterade villkor vid en utlupen koncessions förnyande på ett tillfredsställande sätt reglera de viktiga allmänna intressen, som med den elektriska kraftens utnyttjande vore förenade.

Innan utskottet går vidare, vill utskottet något beröra ett *norskt kommittéförslag* af den 15 december 1908 för utredning af »spørsmålet om ändring i lovgivningen om elektriske kraftledningar», hvilket förslag är ämnadt att ersätta den norska lagen »om Foranstaltninger till Betyggelse mod Fare og Ulemper ved elektriske Anlæg» af den 16 maj 1896. Enligt detta förslag — väl att skilja från det norska kommitté-

förslaget af den 4 maj 1907 angående »spørsmålet om adgang til erhvervelse af skog, bergverk eller vandfald» — fordras i allmänhet koncession för anläggning af elektriska ledningar från kraftstationer af viss storlek, såvida icke ledningarna skola nyttjas af kraftstationens ägare till eget bruk och framgå öfver denne tillhörigt, till kraftstationen stötande område på mindre än 1 kilometers afstånd från densamma. Vid meddelande af koncession böra enligt detta förslag uppställas såsom villkor, att anläggningen påbörjas och utföres inom närmare bestämda frister, samt att staten skall äga rätt att på vissa villkor och på närmare angifvet sätt inlösa ledningarna med tillbehör vid utgången af koncessionstiden eller, i händelse anläggningens ägare afsäger sig koncessionen eller denna af annan anledning upphör, då så sker. Därjämte kunna enligt förslaget i koncessionerna upptagas bland annat följande villkor, nämligen: att driften inom vissa gränser icke får afstanna eller inskränkas; att för energien skall betalas ett maximipris, beräknadt att täcka produktionskostnaderna jämte 10 procent förtjänst, och att i öfrigt priset skall i vissa fall inom vissa gränser vara underkastadt vederbörande regeringsdepartements eller kommunalstyrelses godkännande; att anläggningens ägare icke utan regeringsdepartementets medgifvande får ingå i någon förening för konstlad höjning af priserna å elektrisk energi i landet; att koncessionen icke utan Konungens medgifvande får öfverlåtas; samt att intill 5 procent af energien skall enligt särskilda bestämmelser och mot visst pris levereras till staten och 5 procent till vederbörande kommuner.

Hvad angår det i herr Lindhagens motion framställda yrkande, att *vattenfall* icke skola få *förvärfvas* utan offentlig myndighets tillstånd, anser utskottet detta vara en för våra förhållanden alltför ingripande åtgärd, som det allmänna intresset i det förevarande afseendet ej med fog kan fordra. Likaså synes det utskottet såsom ett opåkalladt ingrepp i den enskildes fria förfoganderätt öfver sin egendom att i allmänhet stadga koncessionsplikt och koncessionsvillkor för *utnyttjande af vattenfall*, därest kraften afses att användas endast på platsen och för ägarens räkning. Att till stöd för ett motsatt åskådningssätt åberopa Norges föredöme synes utskottet icke riktigt. I Norge har visserligen genom en på förenämnda 1907 års norska kommittéförslag grundad kungl. proposition förelagts innevarande års storting ett lagförslag af innehåll, att utan Konungens tillstånd ingen annan än staten, norska kommuner och norska statsborgare skola kunna förvärfva äganderätt eller nyttjanderätt till vattenfall å öfver 500 häst-

krafter, samt att utan sådant tillstånd inga andra än staten och norska kommuner skola kunna förvärfva och nyttja energi, frambragt af vattenkraft, i större mängd än 500 hästkrafter. Men i motsats mot det ofvanberörda norska förslaget till lag om koncession å elektriska ledningar har denna lagstiftning afseende främst å själfva förvärfvet af vattenkraft och att söka hindra det i Norge på detta område synnerligen mäktiga utländska kapitalet att blifva ännu mäktigare.

Är åter fråga om *vattenkraftens distribuering*, framgår redan af den ofvanberörda hos oss gällande lagstiftningen om elektriska anläggningar, att man härutinnan i vårt land uppfattat saken annorlunda. Det synes utskottet kunna ifrågasättas, om ej med hänsyn till konsumenternas och det allmännas intresse någon utvidgning vore behöflig af de fall, där koncession enligt denna lagstiftning erfordras, och som om, i den mån så kan vara fallet, vissa af de i de ifrågavarande motionerna framhållna önskemål borde vinna beaktande. Man har, såsom förut nämnts, i fråga om lagstiftningen rörande elektriska anläggningar fäst sig vid den fara, som dylika anläggningar kunde föranleda. Ett alltför högt skattande, vid tillkomsten af 1902 års lag i ämnet, åt därpå grundade synpunkter föranledde, bland annat, den ofvanberörda lagändringen 1907. Någon sådan fara ansåg man ej föreligga i fråga om *under jorden framdragna ledningar*. Beträffande sådana ledningar synas emellertid samma intressen, som, oafsedt faran, föranledt fordran på koncession, böra föranleda till sådan. Anser man det vara ett behof för det allmänna att kunna reglerande ingripa vid fråga om den elektriska energins distribuering, lär det behof i allmänhet göra sig gällande oberoende af själfva det yttre medlet därför.

I skrifvelse den 28 maj 1907 anhöll Riksdagen, att Kungl. Maj:t måtte låta föranstalta om utredning, på hvilket sätt betryggande garantier för kontraktensligt utnyttjande af elektrisk energi skulle kunna genom lagstiftning eller eljest beredas afnämare af sådan energi, samt i den mån Riksdagens medverkan till lagstiftning i ämnet erfordrades, för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill utredningen kunde gifva anledning. I denna skrifvelse uttalas den förmodan, att det berörda viktiga ändamålet ej torde kunna vinnas annorledes än på koncessionsvägen. Det riktas där äfven uppmärksamheten på, hurusom man äfven i vårt land varit betänkt på att efter utlandets föredöme i koncessionerna införa villkor af mera allmän art, hvilka skulle kunna i särskilda afseenden betrygga såväl det allmännas som konsumenternas intresse, men att ännu tvekan, huruvida dylika be-

stämmelser kunnat baseras på förenämnda lag om elektriska anläggningar, gjort sig så starkt gällande, att man dittills afstått från att i koncessionsbestämmelserna införa några dylika villkor. I anledning af denna skrivelse inför emellertid numera Kungl. Majt i de ifrågavarande koncessionerna följande bestämmelse: »Anläggningens innehafvare skall vara skyldig iakttaga de allmänna bestämmelser i fråga om leverans af elektrisk kraft från anläggning af nu ifrågavarande slag, som framdeles kunna blifva af Kungl. Majt utfärdade.»

Huru angeläget det emellertid, på sätt Riksdagen i denna skrivelse närmare framhållit, än må vara, att afnämare af elektrisk energi beredas särskilda garantier för sin kontraktsenliga rätt gentemot t. ex. ny ägare af en kraftkälla eller annan tredje man, kan det ej ens ur konsumentens synpunkt vara tillfyllest, att blott ingånget kontrakt om leverans af viss energi uppfylles. På sätt i de förevarande motionerna, särskildt i herr Åkerlunds, framhållits, är det äfven af synnerlig vikt för konsumenterna, att *priset* på den elektriska energien, oberoende af kontrakt, hålles inom rimliga gränser, och att kraftstationerna ej afstannas eller upphöra att vara leveransmässiga. Med den utsträckta användning denna energi numera erhållit och med den fara för vattenkraftens och den elektriska kraftens monopolisering, som är för handen och af motionärerna framhållits, blir ett ingripande från statens sida i sådant syfte för industrien i allmänhet och för landet i dess helhet ett alltmer framträdande behof. Ett sådant ingripande skulle också, såsom motionärerna erinrat, öfverensstämma med den staten tillkommande funktion med afseende å de enskilda järnvägarna. Visserligen måste det, såsom i vissa infortrade yttranden i anledning af Riksdagens berörda skrivelse framhållits, icke blifva utan svårigheter att finna för olika föreliggande förhållanden lämpliga och väl afvägda bestämmelser i sådant syfte. Dessa svårigheter, som i andra länder öfvervunnits, lära dock ej heller för vårt land vara oöfverkomliga, om ock förhållandena här äro delvis annorlunda, och därför utländska anordningar på det förevarande området ej utan urskillning kunna här upp- tagas. Att emellertid låta frågan, om visst pris för nyttjande af elektrisk energi från en anläggning bör bestämmas eller ej, bero exempelvis däraf, huruvida den ledning, som distribuerar kraften, framgår öfver eller under jorden, synes utskottet knappast lämpligt. Då, enligt hvad förut framhållits, fastställandet af sådant pris i allmänhet ansetts böra få formen af ett villkor för koncession, synes utskottet i den omständigheten att pris väl bör fastställas äfven där ledningarna äro underjordiska, föreligga en särskild an-

ledning att, såsom ofvan skett, ifrågasätta, att äfven dylika ledningar underkastas koncession. Å andra sidan lär man i likhet med motionären herr Åkerlund möjligen kunna framställa det spörsmålet, om ej ett fastställande af pris bör äga rum icke blott vid leverans af elektrisk energi — oberoende af hur den frambringas — utan äfven vid fråga om öfverförande af annan därmed jämförlig kraft.

Huruvida vid meddelande af koncession å elektrisk anläggning eller eljest äfven *andra* särskilda föreskrifter lämpligen böra lämnas, för att, oberoende af kontrakt, trygga dels konsumenters af elektrisk energi eller annan kraft, dels ock det allmännas intressen, därom tilltror sig utskottet icke att göra något uttalande. En undersökning i sådant afseende synes emellertid utskottet böra i samband med vidtagande af åtgärder för realisandet af här ofvan uttalade önskemål komma till stånd.

Hvad slutligen angår den i detta sammanhang berörda frågan om vissa villkor för öfverbyggande af *kungsådra* har af herr Åkerlund yrkats, att äfven i fall, där tillstånd till öfverbyggande af sådan meddelas, visst pris måtte fastställas å den därpå frambragta energien äfvensom i öfrigt bestämmelser träffas för allmänhetens betryggande. Det synes utskottet, som om, därest koncession komme att i den omfattning, utskottet ofvan ifrågasatt, erfordras för distribuering af elektrisk energi och därvid i allmänhet fastställas visst pris för denna energi samt eventuellt andra villkor meddelas för tillgodoseende af konsumenternas rätt, uppställande af sådana villkor i samband med meddelande af tillstånd till öfverbyggande af kungsådra knappast skulle få praktisk betydelse annat än, om den af vattenkraften frambragta energien skall distribueras annorledes än på elektrisk väg. I den mån emellertid en utsträckning af koncessionsfallen vid fråga om öfverförande af elektrisk energi ej anses böra komma till stånd, synes utskottet äfven böra undersökas, om ej de afsedda önskemålen böra vinna beaktande vid meddelande af tillstånd till öfverbyggande af kungsådra.

Herr Lindhagen har beträffande kungsådra yrkat, att Riksdagen måtte för sin del antaga ett särskildt tillägg till förordningen angående jordägares rätt öfver vattnet å hans grund i syfte, att dylikt tillstånd måtte beviljas endast på viss tid i sänder. Före tillkomsten af ofvannämnda lag den 20 oktober 1899 fick under inga förhållanden byggas i kungsådra. En sådan regel ansågs emellertid nationalekonomiskt mindre välbetänkt. Därför berättigades Kungl. Maj:t att efter noggrann pröfning af alla på saken inverkan förhållanden härifrån å det allmännas vägnar medgifva undantag.

Hvilka åsikter man än må hysa om rätten till kungsådra och om kungsådrans natur, synes så mycket vara uppenbart, att kungsådra icke kan utnyttjas utan något slags dispositionsrätt öfver den strand, där den framgår. I allmänhet måste därför den af strandrätten härflytande vattenrätten anses vara af ojämförligt större betydelse än rätten till kungsådra. Visserligen lär det vara en rätt för staten, som ju har att iakttaga det allmännas intresse vid förfogande öfver kungsådra, att uppställa därför lämpliga villkor. Också meddelas vid tillståndslämnande till öfverbyggnad af kungsådra följande bestämmelse: »Dammägaren skall vara underkastad den ytterligare inskränkning i rätten att tillgodogöra sig vattnet i kungsådra, som kan föranledas af ny lagstiftning beträffande vattenrätten och därmed sammanhängande ämnen». Emellertid skulle det med de stora kostnader, som utbyggande af vattendrag kräfver, och med de svårigheter, som därmed äro förbundna, enligt utskottets uppfattning icke vara lämpligt att härutöfver till tiden begränsa strandägarens möjlighet att tillgodogöra sig kungsådran och därmed utsätta honom för den stora förlust, som skulle kunna följa af den däraf följande rubbningen i de förhållanden, efter hvilka han med betydande uppoffringar inrättat sig. Att, om en sådan tidsbegränkning stadgades, träffa betryggande och väl afvägda regler beträffande rättsförhållandena vid tidens utgång, synes utskottet vara förenadt med synnerligen stora svårigheter.

Af det ofvan anförda torde framgå, att utskottet icke kan, vare sig i fråga om kungsådra eller eljest, tillstyrka någon sådan provisorisk lagstiftning beträffande vattenfall, som under B) i herr Lindhagens m. fl. ifrågavarande motion påyrkats.

På grund af hvad sålunda anförts, får utskottet hemställa:

1:o) att Riksdagen, med anledning af herr Staaffs m. fl. ifrågavande motion, måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, i hvad mån och under hvilka villkor staten och eventuellt äfven kommuner må erhålla rätt till expropriation af vattenfall;

2:o) att det i herr Lindhagens m. fl. förevarande motion under A) gjorda yrkande, såvidt det afser koncession såsom villkor för förvärf af vattenfall, äfvensom de i samma motion likaledes under A) samt i

herr friherre Palmstiernas ifrågavarande motion gjorda yrkanden, i hvad desamma afse koncession såsom villkor för utnyttjande af vattenfall annorledes än genom den där af frambragta kraftens distribution, ej måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda;

3:o) att Riksdagen, med anledning af de i herr Åkerlunds och herr friherre Palmstiernas omförmälda motioner samt i herr Lindhagens m. fl. motion under A) gjorda yrkanden, måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida koncession bör i vidare mån än för närvarande är förhållandet fordras såsom villkor för rätt till distribution af energi, frambragt af vattenkraft;

4:o) att Riksdagen, med anledning af ofvan under 3) nämnda yrkanden, måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida och i hvad mån i samband med meddelande af koncession å kraftledningar, afsedda för distribution af elektrisk energi, som frambragts af vattenkraft, visst pris bör bestämmas för den framförda kraftens begagnande och eventuellt äfven andra villkor uppställas för behörigt tillgodoseende af konsumenternas och det allmännas intressen;

5:o) att Riksdagen, med anledning af herr Åkerlunds motion, måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om öfvervägande, huruvida vid koncession för distribuering af elektrisk energi, frambragt annorledes än af vattenkraft, samt eventuellt jämväl vid distribuering af annan kraft äfvensom vid meddelande af tillstånd till öfverbyggande af kungsådra föreskrift må lämnas om visst sådant pris, som afses under 4:o här ofvan, samt bestämmelser i öfrigt meddelas till tryggande af allmänhetens och konsumenternas rätt;

6:o) att det i herr Lindhagens m. fl. motion under B) 2) gjorda yrkande om särskildt tillägg till förordningen om jordägares rätt öfver vattnet å hans

grund i syfte, att koncession för öfverbyggande af kungsådra beviljas endast för viss tid i sänder, icke måtte föranleda till någon Riksdagens åtgärd; samt

7:o) att det i herr Lindhagens m. fl. motion under B) 1) gjorda yrkande om provisorisk lagstiftning ej heller måtte, försåvidt angår vattenfall, till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 23 April 1909.

På lagutskottets vägnar:

ERNST TRYGGER.

Reservationer:

Beträffande utskottets hemställan under 1):

af herrar *Trygger, Ridderbjelke, Magnuson, von Baumgarten och Åkerlund;*

samt af herrar *af Ekenstam, Fahlén och Gezelius*, hvilka hemställt, att Riksdagen, med anledning af herr Staaffs m. fl. ifrågavarande motion måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, i hvad mån och under hvilka villkor rätt till förvärf genom expropriation må utsträckas att gälla vattenfall, där så pröfvas för tillgodoseende af allmänt behof nödigt.

Till stöd härför har anförts af herr *af Ekenstam*:

»Den utvidgning af expropriationsrätten, som herr Staaff m. fl. föreslår, går, såsom af motiveringen synes, vida utöfver de principer, på hvilka den nu gällande lagen är byggd. Efter min mening är det icke rådligt att på det sättet utvidga expropriationsinstitutet. Men å andra sidan kan jag icke undgå att finna, att de bestämmelser, som nu gälla beträffande

expropriation af vattenfall och därmed sammanhängande strandrätter med hänsyn till nutida förhållanden äro alldeles för snäfv. Sin historiska förklaring har ju detta i det förhållande, att vid tiden för expropriationslagens tillkomst vattenkraften ingalunda hade samma betydelse som nu. Allt, hvad vi nu hänföra till elektrisk kraft, var då okänt. Och ingen hade väl då drömt om möjligheten att genom kraften ur våra vattenfall anordna vår järnvägsdrift.

Men om man klart inser, att förhållandena äro afsevärdt ändrade från tiden för lagens tillkomst och till nu, torde man också lätt finna, att ändringar krävas i denna lag. Och om man anser, att grundprinciperna i vår nu gällande expropriationsrätt äro riktiga, torde det vara viktigt ordna så, att icke i samband med detaljändringarna också sjelfva principerna bli ändrade.

Med min önskan att kunna bygga på den bestående rätten, vore det enklast att fastslå denna önskan genom att framställa ett formuleradt lagförslag. Men då en kommitté för närvarande arbetar med omredigering af expropriationslagen, torde det vara rättast endast fästa Kungl. Maj:ts uppmärksamhet å förhållandet»;

samt af herr *Gezelius*, med hvilken herr *Fahlén* instämt:

»Enligt kungl. förordningen angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof den 14 april 1866, hvilken förordning innehåller de hufvudsakliga bestämmelserna i gällande lagstiftning i ämnet, kan tillstånd till förvärf genom expropriation meddelas endast för tillgodoseende af vissa angifna allmänna behof samt afse jord eller lägenhet, hvars begagnande prövas för sådant ändamål erforderligt.

Särskildt i fråga om elektriska ledningar och anläggningar hafva sedermera vissa utvidgningar i lagstiftningen kommit till stånd. Den utveckling af de tekniska möjligheterna att utnyttja vårt lands rika tillgångar på vattenkraft, som särskildt under de senaste årtiondena försiggått och måste antagas komma att ytterligare fortskrida, har ock vunnit Riksdagens beaktande i dess skrifvelse af den 30 april 1907 angående förslag till sådan lagändring, att rätt till expropriation af jord må medgifvas jämväl för kraftstationer, dammfästen, vattenledningar och dylikt.

Samma skäl synas följdriktigt motivera önskvärdheten af en utredning rörande expropriationsrättens utsträckning att gälla äfven vattenfallet såsom sådant för tillgodoseende af allmänt behof — åtminstone där det icke af den enskilda företagsamheten tagits i bruk.

En sålunda utsträckt expropriationsrätt bör emellertid med hänsyn till den enskilda äganderätten grundas på samma hufvudprinciper, på hvilka förenämnda lagstiftning hvilar, och alltså medgifvas endast för tillgodo-seende af ett allmänt behof.

Att, såsom motionärerna ifrågakommit och utskottets utlåtande inrymmer, utsträcka rätten till förvärf särskildt af vattenfall genom expropriation att gälla för staten och eventuellt äfven kommun, där ett sådant förvärf »för den allmänna hushållningen finnes nyttigt», kan sålunda icke godkännas och synes icke ens följdriktigt kunna ifrågakomma utan en om-läggning af expropriationslagstiftningen i hvad den rör andra rättsobjekt än vattenfall, hvilket emellertid icke af motionärerna ifrågasatts.

Att med nu angifna uppfattning ens eventuellt ifrågasätta någon sär-skild rätt för kommun till expropriation af vattenfall står icke heller i öfverensstämmelse med expropriationslagstiftningen i öfrigt, enligt hvilken de allmänna intressen, för hvilkas tillgodoseende rätt till expropriation kan medgifvas, kunna representeras äfven af annan än vare sig staten eller kommun.»

Beträffande utskottets hemställan under 2):

af herr *Lindhagen*.

Beträffande utskottets hemställan under 3):

af herrar *Trygger, af Ekenstam, Fahlén, Ridderbjelke, Magnuson, von Baumgarten, Gezelius* och *Nyström*.

Beträffande utskottets hemställan under 4) och 5):

af herrar *Trygger, Ridderbjelke, Nyström* och *von Baumgarten*;

samt af herr *Fahlén*, som med instämmande af herrar af *Ekenstam* och *Gezelius* anförde:

»Då det af herr Åkerlund väckta förslaget syntes mig förtjänt af beaktande och närmare undersökning, har jag ansett, att utskottet bort hemställa,

att Riksdagen, med anledning af herr Åkerlunds motion ville hos Kungl. Maj:t hemställa, det täcktes Kungl. Maj:t taga i öfvervägande, huruvida vid koncession å elektriska kraftledningar visst maximipris bör bestämmas för den framförda kraftens begagnande»;

äfvensom af herr *Magnuson*, som yttrat:

»I skrifvelse af den 28 maj 1907 till Kungl. Maj:t har Riksdagen redan anhållit, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om utredning på hvilket sätt betryggande garantier för kontraktens utnyttjande af elektrisk energi skulle kunna genom lagstiftning eller eljest beredas afnämare af sådan energi m. m.

Då, såsom jag äfven inom utskottet anförde, sådan utredning redan är af Kungl. Maj:t igångsatt; då distribuering af annan kraft än elektrisk för närvarande icke torde hafva någon praktisk betydelse; då slutligen tillstånd till öfverbyggande af kungsådra synes mig icke böra vid fråga om anläggningar för kraftdistribution förknippas med andra villkor än som vid vattenkraftsanläggningar i öfrigt böra förekomma, har jag ansett, att herr Åkerlunds motion n:o 2, friherre Palmstiernas motion n:o 16 och herr Lindhagens m. fl. motion n:o 112 äfven i nu ifrågakvarande punkter icke böra till någon Riksdagens åtgärd föranleda».

Beträffande utskottets hemställan under 6):

af herrar *Zetterstrand*, *Pettersson* från Södertälje, *Lindhagen*, *Jansson* i Edsbäcken, greve *Hamilton* och *Karlsson* i Fjäl, hvilka anförde:

»På ofvan i herr Lindhagens m. fl.:s motion angifna skäl (sid. 17—19) hemställa vi,

att Riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte, intill dess ny vattenrättslagstiftning kommit till stånd, vid meddelande af tillstånd till

byggande i kungsådra göra sådan begränsning af tiden för tillståndet, som kan för olika fall anses vara af förhållandena påkallad».

Beträffande utskottets hemställan under 7):

af herr *Lindhagen*.

Herrar *Rudebeck, Gustaf Andersson, Bergendahl, Widén och Ersson* hafva begärt få här antecknadt, att de icke deltagit i behandlingen af detta ärende inom utskottet.
